չաքարի գործարանն և մշակութեան զանազան նորելուկ գործիքները։ Քիչ մ'անդին հանքերու աշխատութեանը ծառայող մեքենայք, յորս և նորահնար կառատորմ մը, որ ելեկտրականութեամբ լուսաւորուած հանքերն տեղափոխելու կը ծառայէ։ Զմուռնանք յիշելու եւ մոմի, կարի, արեւելեան նմանութեամբ կապերտ և գորգ շինելու զանազան գործիքներն, և գաղափար մի կ'ունենամք յայնժամ աշխարհի մը հարստութեան, որոյ սկզբնապատճառն է գործեաց ճշդութիւնն և ժամանակին վաստակը։

Շարունակելի Հ. Գէորգ Պասեան

ԹԱՆԳԱՐԱՆ ՇՕՇԱՍՏԱՆԻ

Շօշաստանի թանգարանին սրահք 'ի մօտոյ աւելի եւ պիտի ճոխանան՝ Դարեհի պալատան մէջ գտնուած առարկաներով. այս իրաց ամենամեծ կարեւորութիւնը իմանալու համար, կը դնենք աստ հետեւեալ նկարագրութիւնը՝ զոր կ'առնումք Տիէօլաֆուայի սոյն առթիւ ըրած բանախօսութենէն։

«Արքունի ապարանքն 17–18 մէդր բարձրութեամբ գրեթէ ուղղանկիւն սարահարթ հողաբլրոյ մը վրայ կ'ամբառնայր, արեւելեան և արեւմտեան կողմերէն շրջապատեալ բարձր պարսպօք։ Հիւսիսակողմեան պարսպաց գագաթըն հաւասար էր պալատան միահարթ տանեաց, ուստի և թագաւորն իւր բնակարանին սեմէն կ'ընդգրկէր միով հայեցուածով բովանդակ Բակտրեան լերանց շղթայն, դաշտագետինը և Շօշ քաղաքը։ Ապադանայի սարահարթին հարաւակողմն՝ եղամական կոչուած գերեզմանաբլրոյն և ամրոցին մէջ գտնուած զինուորական հրապարակին մի մասը կը կազմէր։ Զինուորական հրապարակին գլխաւոր մուտքը՝ գահուն սրահին մէջ էր, արեւելեան կողմը և ամրոցին պարսպաց ստորոտը։

«Առանց ուշադիր լինելու Դարեհէն առաջ կառուցեալ կողմնակի շէնքերուն, մտոյ այն դռնէն և դէպ յԱրտաշիսի պալատը ուղղեցի իմ քայլերս։ Հօս այցելուին աչաց առջև հսկայաձև սանդուխ մը կը ներկայանայ։ Այս սանդուխս կը գտնուէր աքեմենեան սարահարթին հարաւային կողման կեդրոնը, որոյ կողմնակի մասերն պարսպաց վրայ կը հանգչէին՝ հաստատեալ կրկին աշտարակաց վրայ։ Թախթէ–Ճէմշիտի սանդղոց նման՝ կը բաղկանայր և այս չորս աստիճաններէ կրկին բաժանմամբք. սանդղոյն աստիճանաձև ձեւընթացիկքն՝ Լուվրի առաջին սրահին մէջ 'ի ցոյց դրուած հրաշալի յախճապակօք ագուցեալ են։ Անոնցմէ դիւրելանելի էին սանդղամատունքն (որոց զառ 'ի վերն է 25 սանթիմէդր՝ իւրաքանչիւր մէդրին վրայ) որ կարելի է ձիով իսկ վեր ելնել. և այս կը հասնէին 'ի գաւիթն որ արեւելեան և արեւմտեան կողմերէն պարսպապատ էր։ Սրահքն՝ մտայածին կենդանեօք զարդարեալք՝ Թեւոց կեդրոնավայրը կը գրաւէին. սանդղոյն դէմ ընդ դէմ լայն խորշ մը կը բացուէր, որ Պերսեպոլսոյ Վիստասպու կամարակապ սրահին դրանց նման

կրկին մեծամեծ գոնիերու մէջտեղը կը գտնուէր։ Շօշական դրունքն վարդագոյն և սպիտակ միւսեռնօք զարդարեալ էին, որոց վրայ կը տեսնուէր արիւծուց զարմանալի խումբ մը։ Երկրորդ գաւթին սեմը հասնելէն յառաջ կը տեսնուէր գտնուն սրահն։

«Պատանու իւրքրջակայ գտնուած տաէն չէնիերէն բաժնուած է. հարաւէն՝ ներբին գաւթով. իսկ հիւսիսէն, արևելքէն և արևմուտքէն՝ 22 մէտր լայն փոսով մը, որոյ յատակը գտնուած թեթև զառ 'ի վեր թումբի մը վրայ կը շրջագայէին արքունի կառքերն, որք դաշտավայրէն մինչև պալատը կ'ելնէին։ Արևելեան կողմը՝ նայելով դէպ 'ի գահուն սրահը՝ ուրիշ նոր կամարակապ սրահ մը կար. այս սրահէս անցնելէն յետոյ՝ կը պատահինք ուրիշ երկրորդական սանդղոյ մը մտոց, և պարապայ վրայ շինուած ճանապարհի մը, որ թագաւորին գործածութեան համար էր։ Իւր եւրանական հողարլոյն վրայ գտնուած կանանոցէն կ'երթար իւր պաշտօնական տեղերը։ Յատակագծին համարիր մասանց պատշաճութեան նայելով՝ հարկ էր որ ձախակողմը ուրիշ երրորդ սանդուղ մ'ևս գտնուէր. 'ի զուր փնտռեցի զայն, վասն զի բոլորովին կործանած և անչհետացած էր։ Սակայն Պապանայի արևմտեան կողմը՝ դեռ ևս կը նշմարուին արևելեան դրան համեմատական մի ուրիշ դրան նշաններ։

«Պատատն երեք սիւներն և նոցա երկգլխեան կարգերն անուշտ այցելուաց աչքէն պիտի խուսափեն, եթէ անոնց ծայրերը գտնուած լայն խորշերուն միջէն չտեսնան զանոնք։ Արքունական բնակարանաց մէջ մտնելէն առաջ կարելի է հանգիստ կերպով դիտել և սքրտնալ այն կամարակապ սրահից գեղեցկութեան և վսեմութեան վրայ։ Գահուն սրահն իւր բարձրութենէն կը տիրապետէ հիւսիսային ամրոցաց վրայ, և իւր մեծագործ պատուանդանին վրայ բարձրացած՝ եւրանական ժողովրդոց բարեպաշտ պատկառանքը և զարմացումը իրեն կը ձգէր։ Դարեհի ժամանակաց նման, այս կամարակապ սրահից որմունքն զարդարեալ պիտի բլլային մարտիկ զօրականք և բազմաթիւ արձանագրութեամբք, որք ապագայ սերնդոց պիտի պատմէին արքունի շքեղութիւնքն և փառքը։ Սակայն այս բանս չեմ կարող յստուգիւ հաստատել, վասնզի նոր պալատան պեղմանց մէջ չիրցայ ապացոյց մը գտնել. բայց կարծեմ Արտաշիսի ճարտարապետը չյանդգնեցան խոտորել իրենց նախորդաց գործոց սրբազան ատանդութիւններէն։

«Անանց առանձին բաժանմունքն, անոնց եզական դիրքն և փառաւոր զարդարանքն՝ ըստ բաւականի կը ցուցնէին, թէ պալատան այս մասը բոլորովին թագաւորին գործածութեան սեպհականեալ էր։ Արքունի իշխանութեան պատշաճող քան ամէն առանձնաշնորհութիւն՝ գերազանց էր այս և նախանձելի. վասն զի բարձրագահ աթոռէն կրնար թագաւորն դիտել բովանդակ Շօշաստանը՝ իւր ոտից ներքև խոնարհեալ։»

Ադյպէս ահաշնորհիւ արդիւնաւոր խուզարկութեանց Պ. և Տ. Տիէօլաֆուայի, վերտին կը դիտենք այժմ Ադեմենեանց անմման պալատները, որք Դարեհի և Արտաշիսի բանակաց գինուց շառաւմամբք հընչեցին, որք ակնախտիղ զարդուց և ճոխութեանց գանձարան մ"եղան, և յետ սոյնպիսի փառաւորութեանց՝ Սաղամինայի տխուր արձագանգը լսեցին։

digitised by A.R.A.R.@